

**СТЕМБКОВСЬКА
Ганна Олександрівна** —
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу
компаративістики Інституту
літератури ім. Т.Г. Шевченка
НАН України

ПОЕЗІЯ ЯК СТРАТЕГІЯ ВИЖИВАННЯ

Нобелівська премія з літератури 2020 року

Нобелівську премію з літератури у 2020 р. присуджено американській поетесі Луїз Глік (Louise Glück) за «її безпомилковий поетичний голос, який завдяки своїй суворій красі перетворює індивідуальне існування на універсальне». Як зазначають у Нобелівському комітеті, твори Л. Глік вирізняються прагненням до ясності, а «дитинство і сімейне життя, близькі стосунки з батьками, братами і сестрами — тема, яка залишається центральною для поетеси».

Контекст. У 2020 р. очікування присудження Нобелівської премії з літератури було особливо напруженим. Ледве оговтавшись після скандалу 2018 р., викликаного звинуваченнями поетки та члена Шведської академії Катаріни Фростенсон у корупції і «злив» інформації про Нобелівську премію з літератури, у 2019 р. журі премії назвало одразу двох лауреатів у галузі літератури за два попередні роки — польську письменницю Ольгу Токарчук (Olga Tokarczuk) та австрійця Петера Гандке (Peter Handke). Тоді розголос і протести під час вручення премії були пов'язані з одіозною постановкою останнього, зокрема його неоднозначним ставленням до сербських воєнних злочинців і виправдовуванням Слободана Мілошевича. Отже, в 2020 р. передбачалося, що вибір Академії в галузі літератури буде більш «безпечним».

Судячи з прогнозів букмекерів, цього року від журі премії очікували радше раціонально-збалансованого рішення як данини культурному різноманіттю та свідчення поваги до соціальної позиції, але в «зоні комфорту» (лідувала за ставками французька письменниця карибського походження Марізі Конде, яка у своїх творах зосереджується на темах рабства та колоніалізму). Втім, розв'язалася ця інтрига несподіваним — і прекрасним — чином. Нобелівську премію з літератури 2020 р. присудили американській поетці Луїз Глік (англомовні критики не втомлюються наголошувати, що її прізвище слід вимовляти так, як «click», не «cluck», а беручи до уваги ймовірні трансфор-

мації єврейського прізвища її роду в угорському середовищі, з якого той походить, приймемо такий контрінтуїтивний факт за даність).

Обґрунтування вибору журі бездоганне, як і сам вибір: «за безпомилковий поетичний голос, який своєю строгою красою робить універсальним індивідуальне існування». Нижче ми підтвердимо правильність цієї формули, а поки обґрунтуємо тезу про бездоганність вибору. На нашу думку, те, що премію здобула саме Луїз Глік, виправдане принаймні з трьох причин.

По-перше, це рішення не кон'юнктурне, в ньому дуже мало політики (авторка сама наголошує, що вона була «ошелешена, що вони вирішили обрати білу американку — автора ліричної поезії» [1]).

По-друге, оскільки рішення Нобелівського комітету не було кон'юнктурним, воно зумовлене саме естетичною цінністю доробку авторки, що, напевно, з усією повагою до виховної чи політичної ролі художньої творчості, має залишатися суттю (принаймні хоча б однією з сугестій) літературного процесу.

По-третє і, зрештою, найголовніше — в розпал безпрецедентної глобальної кризи та трансформації звичних моделей існування, глибокої онтологічної розгубленості ми знову говоримо про поезію як спосіб спертися на осмислення багатовимірності буття та багатства людської душі. Актуальність поезії у 2020 р. — це ескапізм, але продуктивний, терапевтичний; це уважний інвертований погляд углиб, поки на поверхні з гуркотом валяться надійні, здавалося б, конструкції світобудови.

Авторка. Луїз Глік народилася в Нью-Йорку в 1943 р. і почала писати поезію, ледве навчившись читати. Її батьки любили літературу, батько й сам мріяв про письменницьку кар'єру, але зайнявся бізнесом і долучився до розроблення моделі ножа, що згодом став популярним під торговою маркою Х-Акто (цю деталь часто згадують, бо ж яка це влучна метафора витонченої точності поезії Глік).

Давньогрецькі міфи стали її «казками на добраніч» [1], а згодом сформувався важливий алюзивний вимір її текстів та контрбаланс

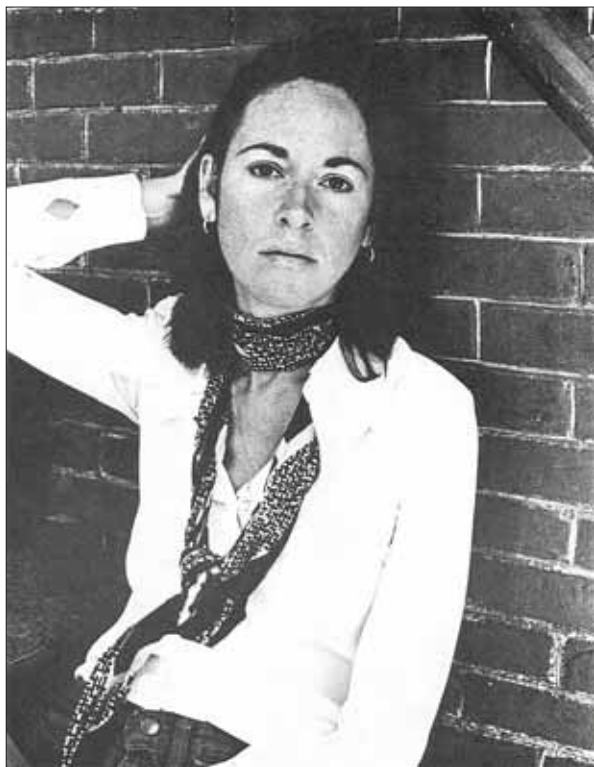

Луїз Глік (photo by Gasper Tringale)

їхньої автобіографічності. Поетка живе архетиповими образами, розпізнає сюжети давніх міфів як патерни колективного: «Певні історії мені резонували більше, особливо Персефона, і я пишу про неї, періодично повертаючись, протягом 50 років. Я думаю, що була захоплена боротьбою зі своєю матір'ю, як це часто трапляється з амбітними дівчатами. Я думаю, що цей міф наділив таке протиборство новим аспектом» [1].

До основних автобіографічних факторів формування авторського стилю Луїз Глік, на думку дослідників, належить те, що Луїз-Персефона з середньої школи страждала на нервову анорексію. Це часто пов'язують з фактом смерті старшої сестри, якої Луїз ніколи не знала, але чиею «заміною», ймовірно, вона стала для батьків. Цей розлад, що зрештою переріс у загрозу її життю, потребував медичної та психотерапевтичної підтримки і завадив авторці здобути вищу освіту. Втім, Луїз Глік згодом успішно співпрацювала з академічними установами, і нині вона викладає поезію в Єльському університеті.

Травматичний підлітковий період, згідно з власними спостереженнями поетки, залишив

Портрет Луїз Глік, використаний для плаката, що пропагував читання, в Центрі поезії Музею сучасного мистецтва в Чикаго. 1977 р.

їй «нав'язливе прагнення чистоти та встановлення контролю» [2]. Це, безумовно, позначилося на стилі її письма. Однак ще помітніший вплив, на нашу думку, мала її подальша тривала психотерапевтична робота, що дозволила талановитій авторці розширити й поглибити сприйняття глобальних екзистенційних процесів і спостереження того, як вони втілюються в її власному досвіді. «Ми тепер дорослі, нас аналізували / ми розуміємо свої прояви», — підтверджує поетка. Саме завдяки такій «опрацьованості», здається, Л. Глік було б хибно відносити до американської традиції сповідальної поезії — поезії персональної травми та психічних страждань — і порівнювати з Сильвією Плат, як це часто роблять.

Як сучасниця зародження та популярності цього поетичного жанру, а також низки важливих американських субкультур зі слоганом

«живи швидко, вмирай молодим» (бітники, рок-поезія), Луїз Глік багато черпала зі свого культурного контексту, але не руйнувалася, а ставала дедалі зрілішою. Іншими словами, унікальність художнього таланту Луїз Глік у тому, що, маючи високий рівень поетичної чутливості, вона напрочуд стабільна психологічно. Авторка перейшла межу, якої не пережили багато американських поетів пасіонарної епохи 1960-х, зберігши вразливість, набувши мудрість і відточивши лезо свого поетичного слова.

Поезія. Нарешті, до головного — до текстів. Наразі в Луїз Глік вийшло друком чотирнадцять збірок поезії. Перша (промовисто й лаконічно) «Первісток» (Firstborn) — у 1968 р. Наступні збірки, що привернули особливу увагу поціновувачів і літературознавчої спільноти, — «Будинок на болоті» (The House on Marshland, 1975), «Апарат» (Ararat, 1990), «Дикий ірис» (The Wild Iris, 1992) та «Аверно» (Averno, 2006).

Рання поезія Луїз Глік — це лаконічне й точне відтворення коротких імпресій попередніх і поточних подій, міркувань, марень, а також чуттєвих портретів вигаданих персонажів. Згодом текст дещо ускладнюється, сюжет починає перетікати з однієї поезії в наступну, формується завершений наратив збірок, авторка експериментує з різними форматами, але по суті продовжує дотримуватися свого впізнаваного довірчого, радше розмовного стилю. «Іноді я пишу розмовною мовою. Не працюю над голосом. Речення саме знаходить спосіб вимовитися. Це звучить так по-дельфійськи», — зізнається авторка [1].

«Її твори — ніби внутрішня розмова. Можливо, вона розмовляє з собою, можливо, — з нами», — зазначає Джонатан Галассі, президент видавництва Farrar, Straus & Giroux, що публікує пізніші збірки поетки. А поет Роберт Хан навіть характеризує її стиль як «практичну відсутність стилю» [3]. Утім, позірно простий, позбавлений прикметників і складних стилістичних прийомів текст Л. Глік завжди ховає несподівані інсайти, непересічні ракурси, її око не замилене умовностями, вона присутня в кожному моменті, кожній деталі.

Луїз Глік отримує Пулітцерівську премію в жанрі «Поезія» за збірку «Дикий ірис». 1993 р.

Пізній грудень: ми з батьком
їдемо до цирку, до Нью Йорка.
Він тримає мене за
плечі у прикрий вітер:
клатті сніжного паперу
розлітаються понад
залізничними шляхами.
Батько любив
стояти ось так, тримати
мене, щоб не бачити.

(«Сніг», переклад В. Фещук)

Як я це бачила,
протягом усього життя моєї матері
мій батько
обтяжував її, ніби
свинець, що прив'язаний до щиколоток.
Вона була
життєрадісна від природи;
вона хотіла подорожувати,
ходити до театру, ходити до музеїв.
Чого він хотів,
так це лежати на дивані,
накривши обличчя
«Times»,
так щоб коли прийде смерть,
це не видалося суттєвою зміною.

*(«Арарат»,
переклад авторки статті)*

Темами поезії Луїз Глік є процеси буття. Передовсім вона досліджує власний досвід. У цьому вона егоцентрична, як наголошують деякі критики. Втім, точно передані в її поезії моменти-спалахи індивідуального досвіду, часто через міфічні алюзії, стають точкою входу для осягнення великої картини вічного буття та небуття, масштабними фракталами, де кожна маленька деталь відображає велич суцього. Це той колективний рівень, на якому людські емоції втрачають будь-яку вагу, це непізнана логіка речей, проти якої немає жодного сенсу повставати, згораючи. Це те місце, де людина здатна набути внутрішній спокій та усвідомленість, хоча й продовжує рватися на частини на рівні буденного існування.

Критик Девід Орр описує це так: «Безособові сили, які насправді контролюють наше життя (час, простір, наші власні несвідомі бажання), діють таким чином, що це виходить за межі наших повсякденних завдань: виплат за автомобіль чи дефлайнів. Вони не стільки ірраціональні, скільки нераціональні, і вони немилосердні. Ця правда може лякати, але, як демонструють перші декілька книжок Глік, вона

Президент Сполучених Штатів Америки Барак Обама вручає поетесі Луїз Глік Національну гуманітарну медаль за 2015 рік під час церемонії в Білому домі 22 вересня 2016 р. (photo Reuters)

може бути й тривожно красивою, як може бути красивою акула або хвиля припливу» [4].

У психології, говорячи про взаємодію свідомого та несвідомого, іноді використовують символ дошки-гойдалки — тому, що видно над поверхнею, відповідає невидимий глибокий несвідомий пласт під поверхнею, що подекуди виринає могутніми проявами несвідомого. Цей образ добре описує й особливість поезії цьогорічної нобелівської лауреатки — здатність захоплююче балансувати між автобіографічним і колективно-міфологічним: «Людина завжди спирається на власний досвід, адже це матеріал її життя, починаючи з дитинства. Але я шукаю досвід архетиповий, я припускаю, що мої тягарі й радощі не є унікальними. Вони відчуваються нібито неповторними, коли ти їх переживаєш, але я не зацікавлена в тому, щоб зосереджувати увагу на собі та своєму особистому житті» [1].

Кілька тижнів тому я знайшла фотографію
моєї матері,
яка сиділа на сонці, її обличчя почервоніло,
ніби в час звитяг або тріумфу.

Світило сонце. Собаки
поснули біля її ніг, там спав і час,
спокійний, незворушний, як на всіх фотографіях.

Я витерла пил із обличчя матері.
Справді, пил покрив усе; він здався мені тривким
серпанком ностальгії, що охороняє всі реліквії
дитинства.

На другому плані — паркові меблі
на будь-який смак, дерева й кущі.

Сонце спускалося небом, тіні видовжувались
і темніли.

Що більше пилу я прибирала, то більше тіні росли.
Літо прийшло. Нахилилися
над трояндовою огорожею діти, їхні тіні
зливаються з тінями троянд.

Слово спало мені на думку, щодо
цих зміщень та змін, цих стирань,
що стали тепер очевидними —
воно з'явилося і зникло так само швидко.
Сліпота, а може темрява, загроза, збентеження?

Літо прийшло, потім осінь. Листя кружляє,
яскраві плями дітей у суміші бронзи й сієни [...].

*(«Літній сад»,
переклад Л. Панасюка і Д. Гладун)*

І, звісно, важливою складовою цих процесів є старіння та смерть... «Вона стала глибоким і дотепним поетом, що пише про старіння», — зауважує Двайт Гарнер [5]. Старіння як природний цикл, трагічний у масштабі індивідуального життя, але безальтернативно мудрий у вимірі вічності, як цикл вмирання та відродження природи протягом року. Луїз Глік, напевно, одна з найкращих оповідачів процесу старіння: тонко й гостро переживаючи та відзначаючи його наближення, вона приймає трагізм старості як неодмінну частину цілого, вона спостерігає, не засліплена жахом: «Я писала про смерть, щойно навчилася писати. Буквально, коли мені було 10 років, я писала про смерть. Я була жвавою дівчинкою. Старіння складне. Це не просто той факт, що ви наближаєтеся до своєї смерті, це коли можливості, на які ви розраховували, — фізична грація та сила, спритність розуму — ці речі зраджують або потрапляють під загрозу. Дуже цікаво завжди було думати та писати про це» [1].

Коли я створив вас, я любив вас,
нині ж я вас жалію.

Я дав вам усе, що треба:
ложе землі, синю ковдру повітря...

Віддаляючись від вас,
я бачу вас чіткіше.
Досі, ваші душі вже мали б розростися безмірно,
натомість вони скніють,
малі балакучі цурпалки...

Я не шкодував для вас дарів:
блакиті весняних ранків,
часу, з яким ви не знали, що робити...
Та вам праглося більшого — це одного дару,
відкладеного до часу іншого творіння.

Тож хай як ви сподівалися,
вам не жити в саду,
серед буяння рослин,
ваші життя — не колобіжні, як їхні:
ваші життя — це політ птаха,
що починається й завершується нерухомо,

що починається й завершується, як дуга,
що сягає від яблуні до берези.

(«Вітер відлітає»,
переклад І. Шувалової)

Як людина соціальна (за її власним зізнанням), Луїз Глік важко сприйняла обмеження, пов'язані з пандемією коронавірусної хвороби. Навесні вона переживала творчу кризу, однак згодом повернулася до написання поезії й оголосила про вихід нової збірки наступного, 2021, року. Її назва — «Зимові рецепти з колективного» (Winter Recipes From the Collective). Іронічно й істинно — поезія завжди була містком до міфу як прояву колективного, несвідомого, того тіла айсберга, на верхівці якого ми проживаємо своє щоденне життя. І нехай чужа поезія нової нобелівської лауреатки допоможе нам пройти цю апокаліптичну зиму, адже «є надія, що, якщо це пережити, на тому боці буде мистецтво» [4].

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Alter A., "I Was Unprepared": Louise Glück on Poetry, Aging and a Surprise Nobel Prize. *The New York Times*. October 8, 2020. <https://www.nytimes.com/2020/10/08/books/louise-gluck-nobel-prize-literature.html>
2. Alter A., Marshall A. Louise Glück Is Awarded Nobel Prize in Literature. *The New York Times*. October 8, 2020. <https://www.nytimes.com/2020/10/08/books/nobel-prize-literature-winner.html>
3. Hahn R. Transporting the Wine of Tone: Louise Glück in Italian. *Michigan Quarterly Review*. 2004. **43**(3). <http://hdl.handle.net/2027/spo.act2080.0043.313>
4. Orr D. Louise Glück's Metamorphoses. *The New York Times*. January 20, 2013. <https://www.nytimes.com/2013/01/20/books/review/louise-glucks-metamorphoses.html>
5. Garner D. Louise Glück, a Nobel Laureate Whose Poems Have Abundant Intellect and Deep Feeling. *The New York Times*. October 8, 2020. <https://www.nytimes.com/2020/10/08/books/louise-gluck-nobel-winner-appraisal.html>

Ganna O. Stembkovska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0340-3924>

Taras Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

POETRY AS A SURVIVAL STRATEGY

Nobel Prize in Literature for 2020

The Nobel Prize in Literature in 2020 was awarded to the American poet Louise Glück "for her unmistakable poetic voice that with austere beauty makes individual existence universal." According to the Nobel Committee, Louise Glück's work is characterized by a striving for clarity, and "childhood and family life, the close relationship with parents and siblings, is a thematic that has remained central with her."

Keywords: Nobel Prize in Literature, Louise Glück.